

O CURIOSITATE FĂRĂ MARGINI

Richard Dawkins s-a născut în 1941 la Nairobi (Kenya), într-o familie de coloniști englezi. La vârsta de opt ani s-a mutat împreună cu părinții în Anglia. A studiat zoologia la Oxford, unde a rămas după absolvire pentru a-și pregăti teza de doctorat cu etologul laureat al Premiului Nobel Niko Tinbergen. Între 1967 și 1969 a predat în America, la Berkeley, apoi, din 1970, s-a stabilit la Oxford. În afară de opera sa științifică, Dawkins a scris și cărți adresate marelui public, prin care a devenit cel mai cunoscut biolog al timpului nostru. Între altele, Dawkins a introdus ideea de *meme* – corespondentele în plan cultural a ceea ce sunt în biologie genele. Ca persoană publică, este un avocat al umanismului împotriva fundamentalismelor de tot felul și al științei împotriva pseudoștiințelor. De ani buni se află în centrul disputei evoluționism–creaționism.

Cărți: *The Selfish Gene* (1976), *The Extended Phenotype* (1982), *The Blind Watchmaker* (1986), *River Out of Eden* (1995), *Unweaving the Rainbow* (1998), *The Ancestor's Tale* (2004), *The God Delusion* (2006), *An Appetite for Wonder* (2013). La Editura Humanitas au apărut: *Un râu pornit din Eden*, *Ceasornicarul orb*, *Magia realității*.

Pentru *Ceasornicarul orb*, Richard Dawkins a obținut în 1987 Premiul Societății Regale de Literatură și Premiul Literar al ziarului *Los Angeles Times*. Filmul de televiziune realizat după carte, prezentat în cadrul seriei *Horizon*, a fost răsplătit cu Premiul Sci-Tech pentru cel mai bun program științific în 1987. Dawkins a mai obținut în 1989 Medalia de Argint a Societății Zoologice din Londra, iar în 1990 Premiul Michael Faraday al Societății Regale pentru Popularizarea Științei.

RICHARD DAWKINS

O CURIOSITATE FĂRĂ MARGINI

Cum am devenit om de știință

Traducere din engleză și note de
ANDREEA STĂNESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Ioana Vilcu, Cristina Jelescu
DTP: Emilia Ionașcu, Dan Dulgheru

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

Richard Dawkins
An Appetite for Wonder: The Making of a Scientist
Copyright © 2013 by Richard Dawkins Ltd.
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2015, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Dawkins, Richard
O curiozitate fără margini: cum am devenit om de știință /
Richard Dawkins; trad., note: Andreea Stănescu. – București:
Humanitas, 2015
ISBN 978-973-50-4763-4
I. Stănescu, Andreea (trad.)
5(420) Dawkins, R.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684 194

*Mamei și surorii mele, cu care am împărțit acești ani,
și în amintirea tatălui meu, de care tuturor ne este dor.*

Filiera Over Norton:

James Dawkins
MP (1696–1766)

unchiul lui

Henry Dawkins MP
(1728–1814)

căs.

Lady Juliana
Colyear

Generalul Sir Henry
Clinton (1738–1795)

Henry Dawkins
(1728–1814)

căs.

Augusta Clinton

Henry Dawkins

Clinton George Augustus
„Ghiulea“ Dawkins (1808–1871)

Francis Henry
Dawkins

(*mai târziu sir*) Clinton
Edward Dawkins

Col. William
Gregory Dawkins
străunchiul lui

Maiorul Hereward
Dawkins
*văr de gradul III
al lui*

(Clinton)
John Dawkins

căs.

Jean Mary
Vyvyan Ladner

(CLINTON)
RICHARD
DAWKINS

căs.

(1) Marian Stamp

căs.

(2) Eve Barham
căs. (3) (Sarah)
Lalla Ward

Juliet Dawkins

Dr. James Wearne

Dr. Walter Wearne

Ethel
Wearne

Connie
Wearne

căs.

Alan Wilfred
„Bill“ Ladner

Jean Mary

Vyvyan Ladner

***Cele ce viața împletitu-mi-au
au suflat încoace; iată-mă-s.***

A.E. Housman, *Un flăcăiandru din Shropshire*

Reverendul William Smythies
(159?–1653)

7 generații
de vicari anglicani

Arthur Smythies

Evrelyn
Smythies

căs. Olive
Cripps

Bernard „Bunny“
Smythies

Bertram „Billy“ Smythies

John Smythies

Yirick Smythies

Clinton George Evlyn Dawkins

căs. Enid Smythies

Diana
Ladner

căs.

(1) Bob Keddie

(Henry) Colyear
Dawkins

căs. (2) Arthur Francis
„Bill“ Dawkins

Sarah Dawkins

căs.

Michael Kettlewell

Penny
Keddie

Thomas
Dawkins

Gene și pălării de safari

— Încântat de cunoștință, Clint!

Prietenosul controlor de pașapoarte nu știa că englezilor li se dă uneori un nume de familie care e trecut primul, și abia după acesta vine numele ales de părinți. Dintotdeauna mi se spusese Richard, la fel cum dintotdeauna pe tata îl chemase John. De primul nostru nume, Clinton, pur și simplu uitaserăm, după cum fusese, de altfel, și intenția părinților noștri. Pentru mine era doar o vagă sursă de iritare, de care m-aș fi lipsit cu dragă inimă (în ciuda surprinzătoarei revelații că așa aveam aceleași inițiale ca Charles Robert Darwin). Dar, vai, cine putea să anticipeze Departamentul de Securitate Teritorială al Statelor Unite¹! Dat fiind că a ne scana încălțările și a ne raționaliza pasta de dinți nu era îndeajuns, au hotărât ca orice persoană care intră în America să călătorească folosindu-se de primul nume, întocmai cum apare în pașaport. Prin urmare, a trebuit să-mi lepăd identitatea de-o viață – Richard – și să devin Clinton R. Dawkins când am achiziționat biletele de avion către State și, desigur, când am completat niște formulare importante, precum cele care îți cer explicit să negi că ai fi venit în SUA pentru a demola constituția prin forța armelor. („Unic scop al vizitei“ a fost

1. US Department of Homeland Security, cabinet al guvernului federal înființat după 11 septembrie 2001, având printre atribuții apărarea teritoriilor americane de atacurile teroriste. (*N.t.*)

răspunsul prin care jurnalistul englez Gilbert Harding a încercat să riposteze la genul acesta de întrebare; astăzi, o asemenea cutezanță te poate distruge.)

Clinton Richard Dawkins, așadar, este numele de pe certificatul meu de naștere și din pașaport; iar al tatălui meu, Clinton John. Întâmplarea a făcut să nu fie singurul C. Dawkins menționat de *The Times* ca tată al unui băiețel abia născut la Maternitatea Eskotine din Nairobi, în martie 1941. Celălalt era reverendul Cuthbert Dawkins, misionar anglican, cu care nu avea nici o legătură. Spre uluirea ei, mama avea să fie asaltată cu felicitări de la tot felul de episcopi și clerici din Anglia, total necunoscuți, care-i cereau Domnului să-și pogoare binecuvântarea asupra feciorului nou-născut. Nu avem de unde să știm dacă blagoslovirile eronat direcționate asupra mea în locul fiului lui Cuthbert au avut vreun efect benefic în ceea ce mă privește, fapt este că el a ajuns misionar, ca tatăl lui, iar eu biolog, ca tatăl meu. Mama și astăzi mai face glume, zicând că poate ne-au schimbat între noi la naștere. Sunt încântat să constat însă că ceva mai mult decât asemănarea fizică dintre mine și tata îmi dă certitudinea că nu sunt un copil schimbat și că niciodată menirea mea nu a fost biserica.

Clinton a devenit primul nume de familie în clanul Dawkins atunci când străstrăstrăbunicul meu Henry Dawkins (1765–1852) a luat-o în căsătorie pe Augusta, fiica generalului sir Henry Clinton (1738–1795), care, în calitate de comandant suprem al forțelor britanice din 1778 până în 1782, este parțial responsabil pentru pierderea Războiului de Independență din America. Circumstanțele căsătoriei cu pricina fac totuși ca alipirea numelui său la cel al familiei Dawkins să fie cam îndrăzneată. Pasajul de mai jos este extras dintr-o cronică a Great Portland Street, unde a locuit generalul Clinton:

În 1788, fiica acestuia a fugit pe ascuns de la această adresă într-o diligență cu domnul Dawkins, care a împiedicat urmărirea pos-

tând în capul străzilor ce dădeau în Portland Place alte șase diligențe, instruite s-o ia din loc cât se poate de repede, în direcții diferite [...].*

Mi-ar plăcea să-i pot atribui blazonului familiei mele meritul de a-i fi servit ca inspirație lui Stephen Leacock pentru lordul Ronald, care „[...] și-a încălecat armăsarul și a pornit-o în trombă în toate direcțiile“. De asemenea, mi-ar plăcea să cred că am moștenit ceva din ingeniozitatea lui Henry Dawkins, ca să nu mai vorbim de înflăcărarea lui. Numai că este puțin probabil, ținând cont că numai a treizeci și doua parte din genomul meu derivă dintr-al lui. A șaizeci și patra parte este de la însuși generalul Clinton, iar eu n-am avut niciodată nici o înclinație către instrucția militară. *Tess D'Urberville* și *Câinele din Baskerville* nu sunt singurele opere de ficțiune care fac referire la „atavismele“ provenite de la niște strămoși îndepărtați, omițând faptul că procentajul de gene se înjumătățește la fiecare generație și, prin urmare, se stinge exponențial – sau așa ar trebui dacă n-ar exista mariajele între veri, care sunt cu atât mai dese cu cât gradul de rudenie este mai îndepărtat, ceea ce face ca noi toți să fim, într-o măsură mai mare sau mai mică, veri de diverse grade.

Iată un lucru extraordinar, pe care-l poți constata și fără să te ridici din fotoliu: dacă am călători suficient de departe în trecut cu o mașină a timpului, orice individ pe care l-am întâlni și care a dat urmași ar fi strămoșul tuturor oamenilor în viață astăzi. Dacă mașina timpului a călătorit suficient de mult înapoi, toți cei pe care-i întâlnim sunt ori strămoșii tuturor oamenilor în viață din acest an, ori ai nici unuia. Prin metoda reducerii la absurd, atât de dragă matematicienilor, se poate vedea că asta se aplică și în cazul strămoșilor noștri pești din perioada devoniană (peștele meu a fost cu siguranță și peștele tău, căci

* H.B. Wheatley și P. Cunningham, *London Past and Present* (Murray, London, 1891), vol. 1, p. 109. (N.a.)

altminteri, ceea ce ar fi absurd, urmașii peștelui tău și urmașii peștelui meu ar fi stat separați în mod cast timp de 300 de milioane de ani, însă ar fi totuși capabili să se încrucișeze astăzi). Singura întrebare e cât de departe trebuie mers în trecut pentru a proba această chestiune. Desigur, nu atât de departe încât să ajungem la strămoșii noștri pești. Dar cât? Păi, sărind rapid peste calcule complicate, pot să vă spun că, de vreme ce regina Angliei este urmașa lui Wilhelm Cuceritorul, e cel mai probabil să fiți și voi (și – indiferent dacă am fost sau nu schimbat la naștere – e cert că și eu sunt, la fel ca orice om cu un arbore genealogic consemnat).

Clinton George Augustus Dawkins (1808–1871), fiul lui Henry și al Augustei, a fost unul dintre pușinii membri ai familiei Dawkins care chiar au folosit numele de Clinton. Poate că a moștenit ceva din înflăcărea tatălui său, dar era s-o piardă cu totul în 1849, în timpul bombardamentului austriac asupra Veneției, orașul unde se afla în calitate de consul britanic. Dețin mic tun care se sprijină de un soclu cu o plăcuță de bronz inscripționată. Nu știu cui îi aparțin cuvintele și nici câtă bază se poate pune în ele, dar iată traducerea mea (din franceză, limba diplomatică de la vremea aceea):

Într-o noapte, pe când se afla în pat, o ghiulea i-a găurit patul trecându-i printre picioare, din fericire fără a-l vătăma decât superficial. Inițial am crezut că este doar o legendă, însă am aflat din surse sigure că datele sunt cât se poate de reale. Colegul lui elvețian avea să-l întâlnească mai târziu la înmormântarea consulului american și, când a fost întrebat, a confirmat răsând faptele și a precizat că tocmai din această pricină șchiopătează.

Această salvare la limită a părților vitale ale unuia dintre strămoșii mei s-a întâmplat înainte ca el să apuce să și le întrebuințeze, de aceea sunt tentat să atribui meritul existenței mele unui noroc chior ballistic. Câțiva centimetri mai aproape de

locul unde se bifurcă ridichea shakespeariană¹ și... Dar faptul că eu exist, și la fel și voi sau poștașul, ține de un firicel de noroc și mai firav. Se datorează unei potriviri perfecte în timp și spațiu a tot ceea ce s-a petrecut de la începuturile universului până astăzi. Întâmplarea cu ghiuleaua nu este decât o mostră impresionantă a unui fenomen mult mai generalizat. Cum am mai spus, dacă al doilea dinozaur de la stânga de pe lângă o anumită cicadee n-ar fi strănutat și, în consecință, n-ar fi ratat prinderea unui strămoș micuț, ca un chițcan, al tuturor mamiferelor, nici unul dintre noi n-ar mai fi fost astăzi aici. Putem să ne considerăm drept extraordinar de neverosimili. Dar, victorie, iată că totuși existăm.

Clinton (ulterior sir Clinton) Edward Dawkins (1859–1905), fiul lui C.G.A. („Ghiuleaua“) Dawkins, a fost unul dintre mulții Dawkins absolvenți ai Colegiului Balliol de la Oxford. S-a nimerit acolo taman bine pentru a rămâne imortalizat în versuri, inițial publicate în 1881 într-un pamflet intitulat *The Masque of Balliol* (*Masca lui Balliol*). În vacanța de primăvară a acelui an, șapte studenți aveau să compună și să publice poezii obscene despre diversele personalități ale colegiului. Faimos a rămas catrenul închinat directorului de la Balliol, Benjamin Jowett, semnat de H.C. Beeching, viitorul paroh al catedralei Norwich:

Întâiul mi-s eu, pe nume Jowett.
Nimic nu-i de știut, însă eu știu.
În ăst colegiu sunt prim dascăl,
Ce eu nu știu nu-i de știut.

Nu la fel de spirituale, totuși interesante pentru mine sunt versurile lui Clinton Edward Dawkins:

1. Din *Henric al IV-lea*, partea a II-a, actul III, scena 2: [...] *he was, for all the world, like a forked radish, with a head fantastically carved upon it with a knife* („jurai că e o ridiche furcată cu un cap caraghios tăiat cu cuțitul în partea de sus“, trad. de Dan Duțescu). (*N.t.*)

Pozitiviștii vorbesc în modul
 lui Dawkins, cel pentru care
 Dumnezeu e nimic, Omul e totul,
 Scrie-l cu literă mare.

Liber-cugetători nu erau prea mulți în epoca victoriană, așa că-mi doresc să-l fi cunoscut pe străstrăunchiul Clinton (în copilărie i-am cunoscut două dintre surorile mai mici, aflate deja la o vârstă înaintată, din care una avea două servitoare pe care le chema – coincidența de nume avea să mi se pară mai târziu ciudată – Johnson și Harris¹).

Cred că sir Clinton este cel care i-a finanțat studiile bunicului meu, nepotul lui, Clinton George Evelyn Dawkins, la Balliol, unde preocuparea principală pare să-i fi fost canotajul. Există o fotografie (reprodusă în secțiunea cu fotografii din această carte) cu bunicul meu gata de acțiune pe râu, care evocă minunat o idilică vară eduardiană la Oxford. Ar putea fi o scenă din *Zuleika Dobson* de Max Beerbohm. Oaspeții, cu pălăriile pe cap, stau pe barja colegiului, o ambarcațiune locuibilă pe care toți membrii clubului de canotaj ai colegiului o întreținuseră de când lumea. Astăzi, ce păcat!, a fost înlocuită cu clădiri durabile, din cărămidă, construite pe mal. (Una sau două barje se mai scot încă la apă – sau măcar la mal – ca ambarcațiuni locuibile, fiind remorcate către acele lacuri liniștite unde sălășluiesc găinușe de baltă și cufundari, prin răstoacele și gârlele de pe lângă Oxford.) Asemănarea bunicului cu doi dintre băieții lui, tata și unchiul Colyear, este izbitoare. Asemănările dintre membrii familiei mă fascinează, deși au tendința să pălească rapid pe măsură ce se schimbă generațiile.

1. Probabil aluzie la Paul Johnson, un renumit critic contemporan al evoluționismului și ateismului în general, și, la polul opus, Sam Harris, autor renumit pentru criticile aduse religiei și susținerea scepticismului științific, respectiv a „noului ateism“, tabără din care face parte și Dawkins. (*N.t.*)

Bunicul a fost devotat colegiului Balliol și s-a străduit să rămână acolo mult peste termenul normal alocat unui student – doar ca să mai vâslească, bănuiesc eu. Când mergeam pe la el, în ultimii ani de viață, numai despre colegiu îmi povestea și-mi cerea în mod repetat să-i spun dacă noi mai folosim (deși îi răspundeam în mod repetat că nu) argoul eduardian: *mugger* (bandit sau măscărici) în loc de *master* (director), *wagger pagger* cu referire la coșul de hârtii, *Maggers' Memogger* în loc de *Martyrs' Memorial*, crucea-reper din fața colegiului Balliol ridicată în memoria celor trei episcopi anglicani care au fost arși de vii în 1555 la Oxford pentru că se lăsaseră atrași de aroma creștină nepotrivită.

Una dintre ultimele mele amintiri cu bunicul Dawkins este de a-l fi dus la cea de pe urmă fandoseală de la Balliol (o reuniune festivă a foștilor membri, dedicată în fiecare an câte unei promoții). Înconjurat de vechii camarazi, împingători de cadre de umblat și garnisiți cu cornete acustice și pince-nez-uri, a fost recunoscut de unul dintre ei, care l-a și atins, evident sarcastic: „Salut, Dawkins! Mai vâslești la clubul Leander?” L-am lăsat acolo, puțin cam oropsit printre băieții din vechea gardă, dintre care unii mai mult ca sigur luptaseră în Războiul Burilor și, în consecință, erau merituoșii destinatari ai celebrei *To the Balliol Men Still in Africa* (*Tinerilor de la Balliol aflați încă în Africa*) de Hilaire Belloc:

Acum ani mulți, pe când la Balliol mă aflam,
Tinerii de aici – și printre ei mă număram –
Iarna prin râuri împreună înotau
Și corp la corp sub soare se luptau.
Încă în inima noastră, Balliol, Balliol,
Iubit deja, dar prea puțin știut,
Unitu-ne-a pe veci unii cu alții,
Aleși de el, întocmai ca recruții.
Iată un Cămin ce-narmeză bărbați
Cu ochi de copii și inimi de soldați,

Cuprins

Gene și pălării de safari	9
După tabere prin Kenya	33
Țara lacului	45
Acvila de munte	63
Adio, Africa	71
Sub turla catedralei Salisbury	81
„Iar englezeasca-ți vară s-a isprăvit“	105
Turla care veghează râul Nene	113
Turle de vis	143
Învățând meserie	165
Perioadă de vis pe Coasta de Vest	199
Obsedat de calculatoare	207
O gramatică a comportamentului	234
Gena nemuritoare	247
Privind în urmă	274
Mulțumiri	283
Credite texte originale	284
Credite imagini	285